

„Ti Krisztus levele vagytok”

*Könyves György képzeletbeli levele (Róm 1,16–17)**

■ FABINY TAMÁS

Testvéreim a Jézus Krisztusban!

„Az igaz ember hitből fog élni!” – ez a Pál apostoli ige összefoglalja a reformáció felismerését. Luther Márton megküzdött ezért a hitért. Sokáig úgy érezte ugyanis, hogy ha Isten igazságos, az az ő kárhozatát jelenti, hiszen bűnösnek tartotta magát. Egyszer csak – ez volt az ő úgynevezett toronyélménye – megnyílt a szeme az irgalmas Isten iránt, akinek jóindulata nem jó cselekedetekkel és emberi teljesítménnyel szerezhető meg, hanem akit hittel lehet befogadni. Az evangélium ezt a felszabadító üzenetet jelentette számára, ezért vallotta Pál apostollal: „Nem szégyellem az evangéliumot!” Amikor felismerte azt, hogy Isten igazsága az ő irgalmasságát jelenti, akkor – így írja egy helyen – egészen újjászületett, és úgy érezte, hogy nyitott ajtókon keresztül belépett a Paradicsomba.

Evangélikus istentiszteleten vagyunk. Nevünket Jézus Krisztus evangéliumáról kaptuk, ennek az örömhírnék a továbbadói vagyunk. Pál apostollal és Lutherrel együtt mondjuk: „Nem szégyellem az evangéliumot!”

Nem szégyellték az evangéliumot Luther tanítványai sem. Ma, a reformáció ünnepén róluk emlékezünk meg. Előrebocsátom, hogy nem egyháztörténeti előadást kívánok tartani, hanem ígét szeretnék hirdetni. Édesapámtól, aki lelkészként élete talán legboldogabb éveit itt, Miskolcon töltötte, megtanultam, hogy mit jelent a biblikus és hívő szemléletű egyháztörténet-írás. „A történelem az élet tanítómestere” mondást ő így ala-

kította át: „Az egyháztörténet a keresztény élet tanítómestere.” Így előrebocsátom: amikor személyekre és eseményekre utalok, akkor azt azért teszem, hogy hitünkben megerősödjünk. Nem egyszerűen lutheránus, hanem krisztusi, keresztény hitünkben.

Ezen a helyen csak röviden utalok Dévai Bíró Mátyásra, a „magyar Lutherre”, akit itt, Miskolcon nagy becsben tartunk, hiszen ebben a városban is prédikált. Miskolc népe már nagyon korán csatlakozott a reformációhoz. Lelkészünknek Dévai Mátyást hívták meg, aki nemcsak hogy személyesen ismerte Luthert, de a reformátor róla az asztali beszélgetéseiben is említést tesz. (Az avasi református templomban emléktábla is őrzi az ő nevét.) Dévai a felvidéki Kassáról érkezett ide. Mai istentiszteletünkön sajjógyömöri és tornaljai evangélikus testvéreink is részt vesznek, mintegy annak jeleként, hogy a reformáció tanítása is a Felvidékről érkezett ide, Miskolcra. Tudom, kedves felvidéki testvérek, hogy milyen fontos számotokra az, hogy kettős kisebbségben éltek. És ti sem szégyellitek az evangéliumot. Tágas sajjógyömöri templomotok belső falát hatalmas freskó díszíti, rajta híres jelenet, ahogy Luther a wormszi birodalmi gyűlésen kijelenti: „Itt állok, másként nem tehetek!” Ezzel a hitvallással ti sem szégyellitek evangélikus hiteteket, de ugyanilyen bátran vállaljátok magyarságotokat is. Újra és újra tudatosítani kell – és erre emlékeztetnünk kell másokat is –, hogy a reformáció mennyire szorgalmazta az anyanyelvi igehirdetés, az anyanyelvi vallásgyakorlás lehetőségét.

Dévai Bíró Mátyás nevét sokan ismerik. Ma azonban Luthernek egy másik, kevésbé ismert

* Elhangzott Miskolcon a 2025. október 31-ei reformáció ünnepi istentiszteleten.

tanítványáról szeretnék beszélni. Ő a reformáció első magyarországi mártírja volt. Baumgartner Györgynek hívták. Könyvárusként már az 1520-as évek elején terjesztette Luther műveit. Hamarosan fogságba ejtették, és előbb a könyveit égették el, majd őt magát is. Valamivel több mint ötszáz éve történt mindez. Ma, a reformáció ünnepén őrá is emlékezünk, akit a későbbi hagyomány Könyves Györgyként emleget.

A továbbiakban egy képzeletbeli levelet olvassunk fel. Egy könyvszerető és írástudó embertől, Luther tanítványától talán nem idegen ez a stílus és tartalom. Képzeletem szerint ezt a levelet Luther egy másik magyarországi tanítványának, Cordatus Konrádnak írta.

Könyves György levele tisztelendő Cordatus Konrádnak, kegyes pártfogómnak, Martinus Luther jóbarátjának Wittenbergbe

Kegyelem és békeség adassék néked Krisztusban! Mióta elmentél innen, Magyarhonból, nagyon sok minden megváltozott. Az a hír is érkezett felőled, hogy Wittenbergben a jó Martinus doktor és felesége, Katharina von Bora saját házukba fogadtak téged, ahol kosztot és kvártélyt biztosítottak néked. Tudom, hogy Luther, a mi tisztelt tanítómesterünk a háza mellett erszényét is megosztotta veled. Bizonyára ebből tudtad megvásárolni azokat a könyveket, amelyeket részemre küldtél. Örömmel írom, hogy hiánytalanul megérkeztek. Egyrészt magam is nagy igyekezettel olvasom őket, továbbá a fölös példányokat terjesztem az itteni polgárság körében. A teljesség igénye nélkül írom, mely könyveket tudom terjeszteni. Itt vannak kezem ügyében, fel tudom őket sorolni: *A keresztény ember szabadságáról* – írta dr. Luther Márton. *A egyház babiloni fogságáról* – írta dr. Luther Márton. *A német nemességhez* – írta dr. Luther Márton. És persze a 95 tétel, vagyis dr. Luther Márton teológus vitatkozása a bűnbocsánat erejéről.

Veszélyes hivatás a könyvterjesztés. Sokan rettegnek attól, hogy a betűket megelevenítő Lélek új fuvallatot hoz az egyházba. Ezért tiltanak be

könyveket és ítélik el azok terjesztőit. Hallottam, hogy Bécsújhelyen több asszonyt tizennégy napi elzárásra ítélték, mert Martinus Luther Újtestamentum-fordítását találták meg náluk. Máshol két könyvárust vesszőztek meg. Ennél is szörnyőbb: Bécsben Isten igéjéért lefejezték és megégették Luther Mártonnak egy Caspar Tauber nevű követőjét. Nem szégyellte az evangéliumot, ezért vállalta érte még a kínhalált is.

Testvéreim a Jézus Krisztusban! Szólni kell arról, hogy későbbi korokban, az ellenreformáció idején is mennyien vállaltak mártíriumot hitükért. Bármennyire is eredményesen indult a hitújítás Magyarországon, az ellenreformációnak kíméletlen megnyilvánulásai voltak. Ennek csúcspontja az úgynevezett gyászévtized volt. Ekkor – háromszázötven évvel ezelőtt – protestáns prédikátorokat és tanítómestereket citálták a pozsonyi véstörvényszék elé. Választás elé állították őket, hogy vagy feladják hivatásukat, vagy áttérnek katolikus hitre. Aki egyiket sem vállalta, azt gyalogmenetben és szekéren Nápolyba hurcolták, és ott gályarabként eladták. Tornaljai missziói központunkat Bugány Miklós evangélikus gályarab prédikátorról neveztük el. Jó lenne, ha mindazok, akik ide jönnek konfirmációs vagy ifjúsági táborba, pihenésre vagy elcsendesedésre, azok nemcsak az ő nevét ismernék meg, de hitvallásos magatartását is követni tudnák. Ha fiatalok és idősek egyaránt vallanak: „*Nem szégyellem az evangéliumot, mert Isten ereje az!*”

Tudom, sok személy- és helységnev szerepel ebben a prédikációban. Fontosnak tartom, hogy az előttünk jártak emlékét megőrizzük. Igen, ahogy mondtam, nemcsak az igaz, hogy a történelem az élet tanítómestere, hanem az is, hogy az egyháztörténet a keresztény élet tanítómestere.

Valóban, ezekben a hónapokban a gályarab prédikátorokra is emlékezünk. Ama negyven prédikátor a hit hőse volt. Illyés Gyula írta róluk: „...kiket sem a máglya nem riaszthatott vissza,

sem a gálya...” Közben felidézzük a gályaraboknak tulajdonított éneket:

Térj magadhoz, drága Sion,
Van még neked Istened,
Ki atyádként felkaroljon,
S szívét ossza meg veled.

Ha sújt, akkor is szeret,
Így próbálja hitedet.
Sion, ezt hát jól gondold meg,
Szabj határt bús gyötrelmednek!

Nemrégiben személyesen is járhattam egy protestáns zárandokcsoporttal a nápolyi kikötőben, ahol együtt énekeltük a gályarabok énekét. Amikor a következő versszakot idézem, akkor képzeljük magunk elé az Adriai-tengert, amelyre azokat a gályákat bocsátották, amelyeknek evezőpadjain prédikátor és tanító elődeink ültek.

Hullámok ha rémítenek
Mérhetetlen víz felett,
S a habok közt szíved remeg,
Hogy sírod is ott leled;

Ha aludni látod őt,
Ki reményed és erőd:
Sion, soha ne feledd el,
Ő megvívhat tengerekkel!

Ez az ének: hitvallás. Nemcsak a protestáns gályaraboké, hanem az ő mai követőiké is. 2026 egyházunkban a hitvallás és az egyházi éneklés éve. Hiszem, sok gyülekezetben és iskolában fel fognak csendülni ezek a sorok: „Térj magadhoz, drága Sion, van még neked Istened!” Ezért is mondhatjuk ma is: „Nem szégyellem az evangéliumot!” Hitünkért próbatételeket kell kiállnunk? Előfordul, hogy gúnyolnak minket? Megszólhatnak azért, mert templomba járunk? A vallás vagy világnézet semmiféle kigúnyolásának nem volna ma helye, de gondoljuk végig:

mi ez ahhoz képest, amit a gályaraboknak kellett elszenvedniük? Akiknek valóban kipecskelték a száját, hogy ne tudjanak énekelni. Mi szabadon énekelhetünk, és tehetünk hitvallást, de nem maradunk-e némák, amikor szólnunk kellene? Az apostol azt vallja, hogy nem szégyelli az evangéliumot, mert Isten ereje az. Mi nem lapítunk-e sokszor helyett, hogy hitvalló magatartással tanúságot tennénk az evangéliumnak erről az erejéről? Az első keresztények életét látva még az őket üldözők is ezt mondták: *„Nézzétek, mennyire szeretik egymást!”* Jellemző-e ez ránk a magunk gyülekezetében, a magunk egyházában, a magunk protestantizmusában, a magunk ökumenikus életében? Milyennek tartanak, hogy látnak minket a kívülállók, a nem hívők, a bizonytalanok? Nemrég hallottam egy ázsiai keresztény tanúságtételét. Így szólt: *„Mi, keresztények a Szentírást olvassuk. A nem hívők pedig a keresztényeket olvassák.”* Pál apostol azt is írja: *„Ti Krisztus levele vagytok, amely nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével van írva, és nem kőtáblára, hanem a szívek hústábláira.”*

És ha már levél, akkor hallgassuk tovább Könyves György képzeletbeli levelét.

Magam ugyan – egyelőre – nem vagyok börtönben, de nem mondhatnám, hogy nyugodtan alhatnék. Tapasztalom, hogy sokan az új religio terjesztőjének tartanak. Mivel barátaim tudják rólam, hogy betűszerető ember vagyok, eljuttattak hozzám egy feljegyzést a pápai követtől. Abban szó szerint ez szerepel: „Magyarországon a lutheri eretnecség már régebben elterjedt írások terjesztése által.” Mondom, betűszerető ember vagyok. Ezért is hordozom magammal mindig ezt a könyvvel megrakott szekeret, hogy mások kezébe is könyvet adjak.

Szeretett Testvéreim! Itt szólnom kell arról, hogy Miskolcon a belvárosi gyülekezet könyvtára micsoda kincseket rejt. Mintha személyesen Könyves György járt volna itt, hogy Luther, Melanchthon és mások műveit terjessze! Köny-

ves Györgynek élt itt egy méltó követője, Wallaszky Pál lelkész. Az állomány elsősorban az ő értékes teológiai könyveivel gyarapodott. Számos 16. és 17. századi teológiai mű az ő gyűjtésének köszönhető.

A könyvtárban Luther és Melanchthon műveinek első kiadásai szerepelnek.

Itt van például Luther Galata-kommentárja 1563-ból, frankfurti kiadás, vagy egy még régebbi kommentár 1538-ból.

Különleges kincs Paulus Eber *Calendarium Historicum* című műve, amelyet Wittenbergben adtak ki 1564-ben. Ennek üres lapjaira történeti, művelődéstörténeti és irodalmi értékű feljegyzéseket írtak.

Philipp Melanchthon Luther közvetlen munkatársa volt. Az ő *Chronici Carionis* című könyvét tartom kezemben, 1573-ban adták ki.

Amit pedig most felmutatok, az egy éppen ötszáz éve kiadott Luther-irat. A reformátor egyik fő műve, *A szolgai akaratról*. Latinul *De servo arbitrio*.

Hadd szóljak most hozzatok, miskolci evangélikusok! Tudjátok, milyen sokat jelentett nekem ez a templom, ez a közösség. Hat- és tízéves korom között itt éltem. Itt kezdtem el iskolába járni. Persze nem is álmodtam róla, hogy a Dayka Gábor utcai iskola újra evangélikus intézmény lesz. Isten ezt a csodát is megadta. Sőt az óvodát és a gimnáziumot is. Ebben a templomban hallgattam az igehirdetéseket. Fent, a tanácsteremben ott voltam a szeretetvendégségeken. Közel húsz éve itt, ennél az oltárnál kezdtem meg püspöki szolgálatomat.

Hozzatok szólok most, miskolci evangélikusok. Ne engem, még csak ne is édesapámat vagy a gyülekezet más lelkészeit emlegessétek. Ne csak erre a különlegesen értékes könyvtárra legyetek büszkék. Hanem azért adjatok hálaát, hogy Krisztus népe vagytok, az ő tanítványai lehettek. Éljetek őhozzá méltóan. Tegyétek félre vélt vagy valós sérelmeiteket. Válgatok egymást hordozó közösséggé. Kérjétek Isten Szent-

lelkének útmutatását, amikor lelkészt választotok. Lelkipásztor és gyülekezet együtt vallja: nem szégyellem, nem szégyelljük az evangéliumot, mert Isten ereje az!

A miskolci gyülekezet könyvtára kapcsán kezdtem el beszélni ezekről a szellemi és még inkább lelki értékekről. Ha nem lettek volna olyan önfeláldozó lutheránusok, mint a derék könyvárus, akkor ezek a kincsek ma nem lennének a birtokunkban. Hallgassuk ezért, mit ír Könyves György a levél további részében.

Meg kell veled, jó Cordatusom, osztani azt a rémisztő hírt, hogy nálunk, Magyarhonban a közel-múltban elfogadtak egy törvényjavaslatot ezzel a címmel: Lutherani omnes comburantur, vagyis hogy minden lutheránus égettesék meg. Egyre több testvérünket éri üldöztetés. Sokakra rásütik a herezis, vagyis az eretnokség bélyegét, mondván, hogy a reformáció szellemében prédikálnak, tanítanak, vagy akár csak ilyen szellemű könyveket terjesztenek. Talán tudsz arról, hogy a Luther tanítását követő prédikátorok, iskolamesterek és nyomdászok számos felsőmagyarországi városban is veszályban vannak.

Ha már Felső-Magyarország vagy Felvidék, itt is utalnom kell későbbi eseményekre. Nem meszse tőlünk, Eperjesen működött a híres evangélikus kollégium, kiváló jogászképzéssel. Egyebek mellett az evangélikus Kossuth Lajos is itt tanult. A trianoni békediktátumot követően a jogakadémia Miskolcra költözött. 1949-ben a kommunista diktatúra ugyan megszüntette a jogakadémiát, de a rendszerváltást követően újraindult a jogászképzés Miskolcon. Az egyetemi kar az eperjesi, majd miskolci evangélikus jogakadémia örökségét is viszi tovább.

Mennyi vargabetű, micsoda változások! Az evangélium azonban ugyanaz marad. Ezért végeznek lelkészeink fontos szolgálatot egyetemisták körében. Bárcsak a fiatal értelmiség is el tudná mondani: „Nem szégyellem az evangéliumot, mert Isten ereje az.” Jogi, bölcsész- vagy

éppen műszaki tanulmányaitok mellett keresétek, kedves fiatalok, a keresztény közösséget, éljete azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az egyetemi gyülekezetek kínálnak, ökumenikus módon.

Hallgassuk meg a képzeletbeli levél utolsó mondatait!

Jó Cordatusom, a hírek, hogy hitükért üldöztetés ér embereket, arra készítetnek: számoljak azzal, hogy elfognak és megkínóznak. Készen állok a halálra, dicsőségnek tartom, hogy az én Uramért szenvedjek. Az apostollal együtt mondom: „Lehet, hogy közeledik az én elköltözésem ideje. Ama nemmes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” Talán hamarosan fellobban a máglya tüze. Előbb talán a könyveimet égetik el, aztán engem is. Mert ahol könyveket égetnek, ott előbb-utóbb az embert is megégetik. Nem tudom, milyen lesz a zsarátnok ropogása és a fatörzsek recsegése. De abban bizonyos vagyok, hogy az a tűz, amely az én máglyámon fog égni, örömtűz lesz. Új hajnal pírja. Fénye örökké világítani fog, s azt el nem oltja senki többé.

Ora pro me peccatore! Imádkozz értem, bűnösért! És imádkozz Krisztus egyházáért, azokért különösen is, akik Luther Márton követőiként Magyarországon élnek.

Ünneplő gyülekezet! Szeretett testvéreim a Jézus Krisztusban! Mai reformációi istentiszteletünkön a hitvallás fontosságáról volt szó. Hitvalló őseink a mi atyáink a hitben. „Apáink hűlő, drága arcán járunk.” (Farkas Árpád: Apáink arcán) Hálát adunk azokért, akik példát adtak a hitben való megállásra, a hitvallásra, akár a vértanúságra is. Reformátorként, könyvárusként, gályára hurcolt prédikátorként vagy tanítómesterként, jogászként vagy hűség lelkipásztorként. Ők nem szégyellték az evangéliumot, mert tudván tudták, hogy Isten ereje az.

Mai tanárok, lelkészek, diákok, presbiterek és gyülekezeti tagok: maradjunk meg a hitben mindvégig. Tanúskodjunk Jézus Krisztusról, az egyedül üdvözítő Úrról. Hiteles étellel tanúskodjunk a keresztény közösség erejéről. Ne szégyelljük az evangéliumot, mert Isten ereje az, amelylyel minden hívőt üdvözít. Ámen.